

BP HENRYK CIERESZKO

MIŁOSIERDZIE „NAJWIĘKSZY PRZYMIOT BOGA” W ŚWIETLE ENCYKLIKI O BOGU BOGATYM W MIŁOSIERDZIE

Treść: 1. Miłosierdzie „najwyższym przymiotem Boga” – wprowadzenie w problematykę; 2. Nauczanie teologów o miłosierdziu jako przymiocie Boga; 3. Nauczanie św. Jana Pawła II o miłosierdziu jako „najwyższym przymiocie Boga” w encyklice *Dives in misericordia*; 4. Miłosierdzie „najwyższym przymiotem Boga”, a przekaz w Dzienniczku św. Faustyny.

1. Miłosierdzie najwyższym przymiotem Boga – wprowadzenie w problematykę

Prawda o miłosierdziu Bożym przekazana w objawionych księgach Piśma świętego, była - choć nie bezpośrednio i wyraźnie - przedmiotem refleksji teologicznej i nauczania Kościoła na przestrzeni jego dziejów. Wspominają o niej Ojcowie Kościoła, a po nich Doktorzy Kościoła. U nich można odnaleźć, że miłosierdzie Boże jest najwyższą doskonałością Stwórcy, Odkupiciela i Uświęciciela. Św. Augustyn uważał, że Bóg okazał swoje wielkie miłosierdzie stwarzając człowieka, a gdy ten popadł w grzech objawił jeszcze większe miłosierdzie, zbawiając go przez Krew swego Syna. Św. Tomasz natomiast dowodził, że miłosierdzie Boże jest najwyższą doskonałością Boga w Jego stosunku do stworzeń. Paralelnie z wypowiedziami teologów, w nauczaniu doktrynalnym Kościoła, wspominano również o miłosierdziu Bożym. Były to zarówno ogólne krótkie wzmianki o tej tajemnicy w Bogu, jak również wypowiedzi wskazujące na związek miłosierdzia Bożego z tajemnicą Wcielenia i Odkupienia, a także o szczególnym jego ujaw-

Bp Henryk Ciereszko – biskup pomocniczy Archidiecezji Białostockiej, dr hab. teologii, wykładowca w Archidiecezjalnym Wyższym Seminarium Duchownym w Białymstoku. Zajmuje się badaniami nad postacią bł. Michała Sopoćki i jego teologią miłosierdzia Bożego. Opublikował między innymi: *Ksiądz Michał Sopoćko apostoł miłosierdzia Bożego*, WAM, Kraków 2004, *Życie i działalność błogosławionego Michała Sopoćki (1888-1975). Pełna biografia apostoła miłosierdzia Bożego*, WAM, wyd. 1, Kraków 2006 i wyd. 2, Kraków 2013.

nianiu się w usprawiedliwieniu grzesznika oraz w sakramentach świętych i innych środkach łaski. Wspominanie o miłosierdziu Bożym oraz związkach tej tajemnicy z wskazanym powyżej Bożym działaniem można odnaleźć w wypowiedziach papieży, Leona Wielkiego, Innocentego III, Klementa VI, Piusa IX, Leona XIII, Benedykta XV, Piusa X, a także w orzeczeniach kilku synodów i Soboru Trydenckiego.

Współcześnie wykładnią nauki o miłosierdziu Bożym stał się głos Kościoła nauczającego zwarty w encyklice Jana Pawła II *Dives in misericordia* wydanej w 1980 r. Papież na szerokim tle biblijnym i teologicznym ukazał Boga jako Ojca miłosierdzia, objawiającego swe miłosierdzie w swoim Synu Jezusie Chrystusie, a najpełniej w Jego krzyżu i zmartwychwstaniu, czyli zbawczym dziele. Miłosierdzie przedstawił jako doskonałość Boga, w której Bóg zwraca się do człowieka w jego ograniczoności, małości i grzechu, aby odbudować utracone dobro, przywrócić zatraconą godność człowieka i dziecka Bożego. Miłosierdzie bowiem jest tym wewnętrznym kształtem miłości Boga, która zdolna jest do pochylecia się nad każdą ludzką nędzą, nędzą moralną, grzechem. Doznający zaś miłosierdzia, nie czuje się poniżony, ale odnaleziony i dowartościowany. Miłosierdzie jest sposobem ujawniania się i działania miłości Boga, jest nieodzownym wymiarem miłości.

W zasygnalizowanym nauczaniu o miłosierdziu Bożym, pojawiło się określenie, że jest ono doskonałością Boga, a także, że jest najwyższą doskonałością Boga w Jego stosunku do stworzeń. Św. Jan Paweł II w encyklice *Dives in misericordia*, nawiązał do tych sformułowań teologów, przywołując stwierdzenia niektórych z nich, „że miłosierdzie jest największym wśród przymiotów i doskonałości samego Boga”. Jednocześnie wskazał, że Biblia, Tradycja i życie wiary Ludu Bożego „dostarcza z pewnością swoistego pokrycia tego twierdzenia”. (DiM, 13)

Zatem jak w nauczaniu świętego papieża w encyklice ujawnia się stwierdzenie, użyte w tytule artykułu, że miłosierdzie jest „największym przymiotem Boga”, jak je należy rozumieć? Jak to wyróżnienie przymiotu miłosierdzia należy odnieść do przyjętego w teologii rozumienia i stwierdzenia, że wszystkie przymioty w Bogu są sobie równe? Może też zrodzić się pytanie, na ile wskazane stwierdzenie mogło być inspirowane zapisem z objawień danych św. Faustynie, przekazanych w jej „Dzienniczku”, że „miłosierdzie jest największym przymiotem Boga” (Dz. 301).

2. Nauczanie teologów o miłosierdziu jako przymiocie Boga

Teologowie, czerpiąc z Objawienia i nauczania Kościoła, chcąc opisać tajemnicę Boga, ukazać Jego naturę, przypisują Mu przymioty, czy stosując zamienną nazwę, doskonałości. Są one wprawdzie ludzkimi pojęciami o Bogu, jako rozróżnienia myślnie, ale mają podstawę w nieograniczonej doskonałości Bożej, którą w jakimś stopniu wyrażają. Wszystkie przymioty przypisywane Bogu są sobie równe, czyli nie różnią się rzeczowo między sobą i nie odróżniają się od istoty Boga. Niemniej odróżniane są przymioty Boga związane z Jego istnieniem (niezłożoność, niezmienność, wieki-istość, niezmierność i wszechobecność, nieograniczoność i jedność) oraz przymioty opisujące stosunek Boga do stworzeń (dobrotliwość, mądrość, opatrność, sprawiedliwość i miłosierdzie). Pierwsze nazywane są absolutnymi czyli wspólnymi, drugie relatywnymi czyli odnośnymi¹.

Bł. Michał Sopoćko, wczytując się w teksty Pisma św. i powołując się na nauczanie Ojców Kościoła, św. Augustyna, zwłaszcza św. Tomasza, zauważa, że miłosierdzie Boże wydaje się być najwyższą doskonałością spośród doskonałości odnośnych, jako, że jawi się u źródła każdego z dzieł Boga, czyli jest głównym motywem działania Boga na zewnątrz. Przywoływał określenie tej doskonałości Boga, przekazane przez św. Tomasza, iż jest to odwieczna doskonałość Stworzyciela, Odkupiciela i Uświęciciela w stosunku do stworzeń, w szczególności do ludzi, przez którą Bóg wyprowadza stworzenia z nędzy i uzupełnia ich braki (Sth, 1, q. 21, a. 3, c). Następnie przedstawiał, uzasadnienie św. Tomasza, za wyróżnieniem miłosierdzia spośród innych odnośnych doskonałości Boga. Według św. Tomasza, miłosierdzie rozważane samo w sobie, jest doskonałością najwyższą, gdyż polega na udzielaniu się istotom niższym przez usuwanie ich nędzy i braków. Większą doskonałość ujawnia zaś ten co daje, niż ten co otrzymuje. Miłosierdzie jest najwyższą doskonałością w Bogu, gdyż posiadający je Bóg jest Bytem najwyższym. Nie ma On nikogo równego sobie ani nikogo ponad sobą, wobec kogo ujawniałby swą doskonałość przez łączenie się przez miłość, jako z kimś wyższym. Dlatego zwracając się do stworzeń i człowieka, objawia miłosierdzie, usuwając braki w nich jako bytach niższych. U ludzi najwyższą cnotą jest miłość, stanowiąca

¹ W. Granat, *Dogmatyka katolicka. Synteza*, Lublin 1964, s. 91-94; M. Sopoćko, *Miłosierdzie Boga w dziełach Jego*, t.1, wyd. 2, Białystok 2008, s. 13-14.

istotę ich doskonałości. Bóg nie ma nad sobą nikogo do którego zwracałby się z miłością. Dlatego odnosząc się do ludzi, okazuje im miłosierdzie, które w Nim jako najwyższym Bycie jest też najwyższą Jego doskonałością, w Jego działaniu poza sobą, na zewnątrz Jego Bóstwa (Sth. II-II, q. 30, a. 4, c).

Po przedstawieniu tego wyjaśnienia św. Tomasza, bł. Michał mając na względzie prawdę, iż żadna z doskonałości w Bogu nie jest wyższa od innych, gdyż nie ma między nimi rzeczowej różnicy, a każda z nich stanowi istotę Boga, czyli jest Bogiem, a to zdaje się nie współgrać z tymże wyjaśnieniem, stwierdza jednakże, jakby uzupełniając to uzasadnienie, że zgodnie z ludzkim sposobem pojmowania, „miłosierdzie kierowane mądrością przedwieczną oraz wzmocnione miłością Boga ku sobie jaśniej ponad wszystkie doskonałości, które dotyczą Jego stosunku względem stworzeń”².

Św. Tomasz, jak zauważa ks. W. Granat, dostrzega, że miłosierdzie istnieje we wszystkich dziełach Bożych, gdyż pochodzą one z Jego dobroci, która jest podstawą miłosierdzia (Sth, I, q. 21, a. 4)³. To stwierdzenie przynosi kolejny motyw by w wyróżniać miłosierdzie w odniesieniu do innych przymiotów w Bogu.

Ks. W. Granat sugeruje, że gdyby ułożyć przymioty Boże według jakiejś hierarchii, to miłosierdzie należałoby umieścić najbliżej miłości, bo ono najbardziej wydaje się z nią łączyć, bezpośrednio z niej pochodzi, należy do istoty Boga, czyli trwa zawsze. Miłosierdzie zakłada istnienie sprawiedliwości, ale góruje nad nią, gdyż więcej udziela i to nie ze ścisłego nakazu⁴. Jest w tym stwierdzeniu następny powód by wyróżnić przymiot miłosierdzia.

Miłosierdzie, jak wszystkie przymioty Boga, należy do Jego istoty, a On jest jeden i niezłożony i z tej perspektywy, skupiając się na wyjaśnianiu bytu Boga, wydaje się, że wyróżnianie jednego przymiotu nie zyskuje uzasadnionych podstaw. Niemniej z innej perspektywy, przyjmując rozróżnienie na przymioty wspobne i odnośne w Bogu oraz uwzględniając doświadczenie ludzkie płynące z wiary, człowieka pozostającego w relacji zależności od Boga, zbawiającej, odradzającej, usuwającej braki, miłosierdzie tak właśnie jawiące się, wydaje się być wyróżniającym się przymiotem Boga, czy najwyższym przymiotem Boga. W tym kierunku zdaje się też zmierzać

² M. Sopoćko, *Miłosierdzie Boga w dziełach Jego*, t.1, wyd. 2, Białystok 2008, s. 63-64.

³ W. Granat, *Miłosierdzie jako przymiot Boga*, w: *Ewangelia miłosierdzia*, red. W. Granat, Poznań 1970, przedruk w: W. Granat, *Bóg bogaty w miłosierdzie*, Sandomierz 2011, s. 54.

⁴ Tamże, s. 68.

ujęcie św. Jana Pawła II w encyklice, gdy chodzi o przywołane w tytule sformułowanie, że miłosierdzie jest najwyższym przymiotem Boga.

3. Nauczanie św. Jana Pawła II o miłosierdziu jako „najwyższym przymiocie Boga” w encyklice *Dives in misericordia*

Wątek miłosierdzia Bożego jest bardzo wyrazisty w nauczaniu św. Jana Pawła II. Można wyróżnić teksty i mowy ujmujące wprost naukę o miłosierdziu Bożym oraz odnaleźć nawiązania do tej prawdy w wielu innych jego pismach i przemówieniach. Wśród pierwszych najważniejszych jest encyklika *Dives in misericordia*, a po niej orędzia wygłaszane rokrocznie w II Niedzielę Wielkanocną, kazania na beatyfikację i kanonizację siostry Faustyny oraz przesłanie z konsekracji bazyliki w Łagiewnikach.

Encyklika przynosi wykładnię nauki o miłosierdziu Bożym. Papież wydobywa ją z Objawienia, którego pełnym i definitywnym wyrazem i urzeczywistnieniem jest Słowo Wcielone, Jezus Chrystus. W Nim najpełniej ujawnia się tajemnica miłosierdzia Bożego, przez nauczanie, czyny i misterium paschalne. Więcej, On sam, Chrystus paschalny, jest definitywnym wcieleniem miłosierdzia. Stąd poznając i kontemplując tajemnicę Jezusa Chrystusa, Wcielonego Syna Bożego, poznawana jest i zgłębiana tajemnica miłosierdzia Ojca, tajemnica miłosierdzia Bożego. Miłosierdzie jest miłością Ojca, która zdolna jest do pochylenia się nad każdą ludzka nędzą, nad nędzą moralną, nad grzechem. Doznający zaś miłosierdzia nie czuje się poniżony, ale odnaleziony, dowartościowany. Zatem miłosierdzie objawia się jako dowartościowywanie, jako „wydobywanie dobra spod wszelkich narostów zła, które jest w świecie i człowieku.” (DiM, 6) Miłosierdzie jest miłością Boga Ojca, wierną, współczującą, litującą się nad człowiekiem, doświadczanym złem i grzechem, wydobywającą i odbudowującą w nim utracone dobro i przywracającą naruszoną jedność z Bogiem, po dar zbawienia i pełni życia w Bogu.

W encyklice święty papież wskazał też na potrzebę miłosierdzia w naszych czasach, rolę i zadania Kościoła w wyznawaniu, głoszeniu i świadczaniu miłosierdzia oraz skierował wezwanie do modlitwy o miłosierdzie Boże dla ludzkości i świata.

W przemówieniach w Niedzielę Miłosierdzia, głosząc orędzie miłosierdzia, wielokrotnie mówił o konieczności zwrócenia się do miłosierdzia Bożego w naszych czasach, naznaczonych niepewnością, niepokojem o przyszłość. Otwieranie się zaś na odradzające doświadczenie miłosierdzia Boga

przynosi światło nadziei, odpowiedź na problemy współczesności, w nim jest ocalenie dla człowieka i świata. Ta nuta przewijała się także w innych wypowiedziach, tekstach i pismach św. Jana Pawła II.

Przechodząc bezpośrednio do wskazanej w temacie kwestii w świetle encykliki *Dives in misericordia*, wydaje się, że warto najpierw zauważyć, iż w tryptyku pierwszych encyklik św. Jana Pawła II, poświęconych osobom Boskim, encyklika o Bogu Ojcu, nosi znamieny tytuł „O Bożym miłosierdziu”. Bóg Ojciec ukazany jest jako Ojciec miłosierdzia. A zatem, czy nie jest to wyróżnienie tajemnicy miłosierdzia w Bogu? Nie jest to swoiste ukierunkowanie na podkreślenie pierwszeństwa przymiotu miłosierdzia w Bogu?

Już na początku encykliki, święty papież, idąc za św. Pawłem, mówiącym o poznawaniu niewidzialnych przymiotów Boga, wiekuistej Jego potęgi oraz Bóstwa poprzez Jego widzialne dzieła (Rz 1,20) oraz przywołując słowa św. Jana: „Jednorodzony Bóg, który w jest w łonie Ojca, [o Nim] pouczył” (J 1, 18) wyraża prawdę, o ostatecznym i najpełniejszym objawieniu w Jezusie Chrystusie „Boga w niezgłębionej tajemnicy Jego istoty”. I zaraz dodaje, że przez Chrystusa poznajemy „Boga przede wszystkim w Jego stosunku do człowieka, w Jego miłości”. Tym samym „niewidzialne Jego przymioty” w Chrystusie, w Jego czynach i słowach, na koniec w Jego krzyżowej śmierci i zmartwychwstaniu, stają się nieporównywalnie bardziej ukazane niż poprzez wszelkie inne dzieła. Więcej, podwyższając jakby jeszcze tę gradację, zapisuje: „W ten też sposób staje się w Chrystusie i przez Chrystusa szczególnie widzialny Bóg w swoim miłosierdziu, uwydatnia się ten przymiot Bóstwa, który już Stary Testament określał jako miłosierdzie”. Nadto Chrystus nie tylko poucza o miłosierdziu ale „nade wszystko sam je wciela i uosabia”. I dalej, kontynuując to wyjaśnienie, św. Jan Paweł II, dopowiada o Chrystusie: „Poniekąd On sam jest miłosierdziem” a zamyka je stwierdzeniem, że w Nim „w sposób szczególnie widzialnym staje się Bóg jako Ojciec bogaty w miłosierdzie”. (DiM, 2)

Znamienne, że święty papież, chcąc ukazać tajemnicę istoty Boga, odślanianą w Jego dziełach i przede wszystkim w osobie Jezusa Chrystusa, przywołuje poznanie Go w Jego miłości do człowieka i zaraz przechodzi do miłosierdzia, na nim się skupiając, ukazując ten przymiot Boga, jako ten, w którym „w sposób szczególnie widzialnym staje się Bóg”. Czyli właśnie przez miłosierdzie Bóg staje się przede wszystkim rozpoznawany i pozna-

wany⁵. W takim rozumieniu i wyjaśnieniu, wydaje się, że jawią się podstawy, aby szczególnie wyróżnić przymiot miłosierdzia w Bogu. W kluczu tego rozumienia i wyjaśnienia, zapowiedzianego już na początku encykliki, należy podobnie, odczytywać dalsze przekazy dotyczące ujmowania miłosierdzia jako przymiotu Boga, i ukazywania go w taki sposób, że można skłaniać się ku stwierdzeniu, iż jest ono „najwyższym przymiotem Boga”.

Tak zasygnalizowane odniesienie, że Bóg objawia się jako Ojciec miłosierdzia, rozwija święty papież przez ukazanie orędzia mesjańskiego Chrystusa, jako skupionego na ujawnianiu tegoż miłosierdzia w Bogu. Prawda ta jest zarówno tematem nauczania Jezusa, obrazowana jest w czynach Jezusa, jest też tajemnicą uobecnianą w samej osobie Chrystusa (DiM, 3). Papież zapisze: „miłosierdzie stanowi podstawową treść orędzia mesjańskiego Chrystusa oraz siłę konstytutywną Jego posłannictwa” (DiM, 4). Podobnie analizując historię Ludu wybranego, Izraela, wydobywa wymiar miłosierdzia w dziełach Boga wobec niego. Zauważa, że miłosierdzie należy do pojęcia Boga, objawiającego się Izraelowi, ale także jest „treścią życia całego Izraela i poszczególnych jego synów i córek, jest treścią obcowania z ich Bogiem, treścią dialogu, jaki z Nim prowadzą”. W Starym Testamencie z jednej strony głoszone jest miłosierdzie Boże, z drugiej, jest wezwanie do odwoływania się do tego miłosierdzia, wysławiania i dziękowania za nie (DiM, 4). Z kolei skupiając się na tajemnicy Odkupienia, w misterium paschalnym Papież widzi, ostateczne dopełnienie objawienia prawdy o miłosierdziu, w dziejach naszego zbawienia. Bowiem misterium paschalne, jak wyraźnie podkreśla: „stanowi szczytowy punkt tego właśnie objawienia i urzeczywistnienia miłosierdzia”, a w innym zapisie stwierdza: „Odkupienie niesie w sobie cała pełnię objawienia miłosierdzia” (DiM, 7).

To przesłedzenie dziejów objawiania się Boga i jednocześnie dziejów zbawienia w perspektywie miłosiernego działania Boga i objawiania się jako Ojca miłosierdzia, jest niewątpliwie wyniesieniem miłosierdzia jako przymiotu Boga. Miłosierdzie tak ukazywane jawi się, jako źródło czy przyczyna działania Boga wobec stworzenia i człowieka. Zatem można uznać, że odnajdujemy tu niejako potwierdzenie głoszonej przez teologów

⁵ Bł. Michał Sopoćko zauważa, że poznając Boga jako miłosiernego, człowiek łączy do Niego z synowską miłością i coraz pełniej miłości Boga doznaje. Przez ufność w miłosierdzie Boże umacnia się w człowieku bojaźń synowska i miłość do Boga, które są darem nieskończonego miłosierdzia Boga. Tak postępuje w doskonałości i coraz bardziej zbliża się do Boga. (M. Sopoćko, *Miłosierdzie Boga w dziełach Jego*, t.1, wyd. 2, Białystok 2008, s. 41-43.)

opinii, że miłosierdzie Boga przenika wszystkie dzieła Boga czy jest u podstaw wszelkich dzieł Boga. Takie ukazywanie prawdy miłosierdzia Bożego, ujawnianego w dziełach Boga, aż po kulminację jego objawienia i urzeczywistnienia w Odkupieniu, przywołanie określenia, że miłosierdzie jest „przymiotem Bóstwa”, że przynależy do istoty Boga, jak zostało zauważone, rodzi skojarzenie, iż jest ono wyróżniane, przenika wszelkie dzieła Boga. Niemniej nie pojawiło się w omawianym wywodzie ojca świętego wprost sformułowanie: miłosierdzie jest najwyższym przymiotem Boga.

Sformułowanie to pojawia się raz jeden, jako przywołanie opinii niektórych teologów, w następującym kontekście. Święty papież, po rozdziałach, jak sam zaznacza, poświęconych wyjaśnieniu prawdy miłosierdzia Bożego, wydobywanej z Pisma św. i Tradycji, zauważa, że „jakby nieustające echo tej wyrażonej w Biblii prawdy” rozbrzmiewa w życiu Kościoła w czytaniach świętej liturgii, jest ona rozpoznawana przez zmysł wiary Ludu Bożego, ujawnia się w przejawach pobożności indywidualnej i wspólnotowej. I w tym momencie, kontynuując swój wywód, zapisuje: „Jeśli niektórzy teologowie twierdzą, że miłosierdzie jest największym wśród przymiotów i doskonałości samego Boga, to Biblia, Tradycja i całe życie z wiary Ludu Bożego, dostarcza z pewnością swoistego pokrycia dla tego twierdzenia. Nie chodzi tutaj o doskonałość samej niezgłębionej istoty Boga w tajemnicy samego Bóstwa, ale o doskonałość i przymiot, w którym człowiek z całą wewnętrzną prawdą swej egzystencji szczególnie blisko i szczególnie często spotyka się z żywym Bogiem” (DiM, 13). I dalej dopowiada, że w spotkaniu z miłosierdziem Boga – jak wcześniej to było już zapowiedziane, na początku encykliki, na co właśnie też wskazałem – „widzenie Ojca” (J 14, 9), „widzenie Boga przez wiarę, zyskuje „jakiś szczególny moment wewnętrznej prostoty i prawdy” (DiM, 13).

W następnym akapicie użyje jeszcze święty Papież, zbliżonego do cytowanego za teologami określenia, a mianowicie zapisze: „Kościół żyje swoim autentycznym życiem, kiedy wyznaje i głosi miłosierdzie – najwspanialszy przymiot Stwórcy i Odkupiciela – kiedy ludzi przybliża do Zbawicielewych źródeł miłosierdzia, których jest depozytariuszem i szafarzem” (DiM, 13). W tych dwóch miejscach zatem jedynie pojawiają się zbliżone do siebie określenia: miłosierdzie najwyższym przymiotem Boga oraz miłosierdzie najwspanialszym przymiotem Boga. Pierwsze, jest wprawdzie cytowane przez ojca świętego, ale, jak się wydaje, zawiera w jego myśli znaczące raczej by tak stwierdzać o miłosierdziu, które wymagają jedynie odpowiedniego zinterpretowania.

Analizując te ostatnio przywołane zapisy św. Jana Pawła II, zauważamy kontynuację i jakby spuentowanie jego myśli, w której wyróżniane jest miłosierdzie przede wszystkim w objawianiu się Boga, a więc w Jego dziełach aż po Odkupienie. Miłosierdzie, które jest też poznawane przez człowieka, w jego otwartości na Boga i w rodzącej się stąd wierze w Niego oraz w życiu tą wiarą. Papież nie zatrzymuje się na rozważaniu miłosierdzia jako przymiotu Boga w odniesieniu do Jego istoty, w relacji do innych przymiotów – w tej perspektywie rodzą się trudności natury filozoficznej i teologicznej, co do wyróżniania jednego z przymiotów Bóstwa – ale jak zapisał, chodzi o miłosierdzie jako tę „doskonałość i przymiot, w którym człowiek (...) spotyka się z żywym Bogiem” (DiM, 13). Można w tym ujęciu dostrzec nawiązanie do ustaleń klasycznej teologii, odróżniającej przymioty wsobne i odnośne w Bogu, ujęcie, w którym wyróżnianie miłosierdzia, właśnie jako miejsca „spotkania żywego Boga”, jako obecnego w objawianiu się Boga, w Jego dziele Zbawczym, innym językiem wyraża stwierdzenie teologów, że miłosierdzie jest najwyższym przymiotem Boga w Jego działalności na zewnątrz Bóstwa. Zatem, chociaż we własnym zapisie Papież nie używa sformułowania o miłosierdziu, że jest najwyższym przymiotem Boga, to zdaje się, takim ukazywaniem prawdy miłosierdzia, akcentując je przede wszystkim w relacji Boga do stworzenia i człowieka, to spojrzenie na ten przymiot Boga wyrażać.

Czyli odczytując myśl świętego Papieża, można byłoby w następujący sposób wyjaśnić użyte w tytule sformułowanie. Możemy mówić, że skojarzenie tego, iż miłosierdzie jest najwyższym przymiotem Boga rodzi się wtedy, gdy poznajemy Boga, przez Jego miłosierne dzieła, a więc Jego objawianie się, od stworzenia, poprzez całą historię zbawienia w Starym Testamencie, a zwłaszcza w Nowym Testamencie w osobie Jezusa Chrystusa, historię zbawienia dopełnioną misterium paschalnym, będącym najwyższym objawieniem i urzeczywistnieniem miłosierdzia Boga. Następnie także wtedy, gdy przyjmujemy perspektywę wiary, życia i doświadczenia Kościoła, w tym także indywidualnej relacji człowieka do Boga. Bóg bowiem w tych okolicznościach może jeszcze bardziej jest rozpoznawany przez człowieka, jako Ojciec miłosierdzia, gdyż człowiek poznaje swą zależność od Boga, aż po wołanie o uwolnienie od ograniczeń, braków i przede wszystkim grzechu. To spojrzenie na miłosierdzie Boże, takie jego ujęcie i przedstawienie w encyklice *Dives in misericordia*, przynosi, jak się wydaje, uzasadnione racje, by miłosierdzie uznawać za najwyższy przymiot Boga.

4. Miłosierdzie „największym przymiotem Boga”, a przekaz w Dzienniczku św. Faustyny

W dopowiedzi, wydaje się warto skonfrontować zapis o miłosierdziu jako najwyższym przymiocie Boga, pojawiający się w encyklice z przekazem w Dzienniczku św. Faustyny: „miłosierdzie jest największym przymiotem Boga” (Dz. 301). Wiadome jest, że św. Jan Paweł II nie wspomina o objawieniach danych św. Faustynie, ani tym bardziej nie cytuje zapisu z Dzienniczka. To, iż znał treść Dzienniczka, postać świętej, objawienia jej przekazane, nie ulega wątpliwości. W swym nauczaniu o miłosierdziu Bożym w encyklice, będącej wykładnią doktryny Kościoła sięgnął do Objawienia, zawartego w Piśmie św. i Tradycji, nawiązał do nauki Kościoła i interpretacji teologów, jako źródeł tegoż nauczania. Nie mógł odnieść się do objawień prywatnych i je przywoływać. Nie wykluczone jednak, że w swych przemyśleniach o miłosierdziu Bożym, mógł sięgać do własnych doświadczeń i przeżyć, rodzących się także z zetknięcia się z kultem Miłosierdzia Bożego i formami tego kultu, pochodzącymi z objawień danych św. Faustynie. Zapis z Dzienniczka, mógł być inspiracją do poszukiwań i badań w aspekcie wyjątkowości, wyróżnienia miłosierdzia pośród przymiotów Boga, aż po nauczanie, przedstawione powyżej, dające podstawy by miłosierdzie nazywać najwyższym przymiotem Boga. Wspomnieć wypada również przy tej okoliczności bł. Michała Sopoćkę. Ten już wyraźnie odniósł się do stwierdzenia z Dzienniczka. W swoim pierwszym zapisie w Dzienniku, dotyczącym miłosierdzia Bożego i św. Faustyny wprost zaznacza, że miłosierdzie „jest najwyższym przymiotem działalności Boga na zewnątrz”. I kontynuuje, iż św. Faustyna „często to powtarzała, pobudzając mnie do badania, studiowania i częstego o tej prawdzie myślenia”⁶. W tym wypadku nie ma wątpliwości, że objawienia dane św. Faustynie, stały się inspiracją do badań i przemyśleń bł. Michała o miłosierdziu Bożym, o czym też w wielu innych miejscach sam wspominał. Także wyjaśnianie, że miłosierdzie jest najwyższym przymiotem Boga w Jego działalności na zewnątrz, obecne wyraźnie w jego nauczaniu, pojawiło się z powodu zapisu w Dzienniczku. To wyjaśnienie oczywiście opierał także na Piśmie św., Tradycji, nauczaniu Kościoła i teolo-

⁶ M. Sopoćko, *Dziennik*, wyd. 3, Wydawnictwo św. Jerzego w Białymstoku, Białystok 2015, s. 97.

gów, a objawienia prywatne dane św. Faustynie traktował jako inspirację i wezwanie do ich prowadzenia.

Streszczenie

W nauczaniu o miłosierdziu Bożym pojawia się, określenie „miłosierdzie największym przymiotem Boga”. Jak to sformułowanie odnieść do nauki, że wszystkie przymioty w Bogu są równe. Teologowie pośród przymiotów w Bogu rozróżniają przymioty związane z Jego istnieniem oraz przymioty opisujące stosunek Boga do stworzeń. Pierwsze nazywane są absolutnymi czyli wspólnymi, drugie relatywnymi czyli odnośnymi. O przymiocie miłosierdzia, należącym do grupy odnośnych, pojawiło się stwierdzenie, powtarzane przez niektórych teologów, że jest największym przymiotem Boga w jego działalności na zewnątrz, czyli wobec stworzeń i człowieka. Św. Jan Paweł II w encyklice *Dives in misericordia* wspomina to sformułowanie teologów (DiM, 13), choć sam, bezpośrednio w swym nauczaniu je nie wprowadza. Analizując jednakże jego naukę o miłosierdziu Bożym w encyklice, można odnaleźć podstawy, by tak ukazywać ten przymiot w Bogu. Papież bowiem wskazuje, że Bóg najpełniej jest poznawany przez miłosierne Jego dzieła, czyli Jego objawianie się, od stworzenia, poprzez całą historię zbawienia aż po jej dopełnienie się w osobie Jezusa Chrystusa w Jego misterium paschalnym, które jest najwyższym objawieniem i urzeczywistnieniem miłosierdzia Boga. Także wtedy, gdy przyjmujemy perspektywę wiary, życia i doświadczenia Kościoła, w tym także indywidualnej relacji człowieka do Boga, w której człowiek poznaje swą zależność od Boga, aż po wołanie o uwolnienie od ograniczeń, braków i przede wszystkim grzechu. W tych okolicznościach może jeszcze bardziej jest rozpoznawany przez człowieka, jako Ojciec miłosierdzia. To spojrzenie na miłosierdzie Boże, takie jego ujęcie i przedstawienie w encyklice *Dives in misericordia*, przynosi, jak się wydaje, uzasadnione racje, by miłosierdzie uznawać za najwyższy przymiot Boga.

Słowa kluczowe: miłosierdzie Boże, miłosierdzie najwyższy przymiot Boga, miłosierdzie Boże w encyklice *Dives in misericordia*, Jan Paweł II o miłosierdziu Bożym.

Mercy "God's greatest attribute" in the light of the encyclical about God rich in mercy

Abstract

In teaching about God's mercy, the term mercy appears as "God's greatest attribute". How to relate this notion and learn that all qualities in God are equal. Theologians among attributes in God distinguish between qualities related to his existence and attributes that describe God's relationship to creatures. The former are absolute or similar, the latter are relative or related. About the attribute of mercy, belonging to the group of those concerned, appeared the statement, repeated by some theologians, that it is the greatest an attribute of God in his activities outside, i.e. towards creatures and man. St. John Paul II recalls in the encyclical *Dives in misericordia* it is a formulation of theologians (DiM, 13), although alone, directly in his teaching does not introduce them. However, analyzing his teaching on mercy God, in the encyclical, you can find the basis for showing this an attribute in God. The Pope points out that God is known to the fullest through His merciful works, that is, His revelation from creation, through the whole history of salvation to its fulfillment in the person of Jesus Christ in his paschal mystery, which is the highest revelation and the realization of God's mercy. Also when we accept a perspective of the faith, life and experience of the Church, including individual relationship of man to God in which man knows his own dependence on God, to cry for freedom from limitations and shortcomings and above all sin. Under the circumstances, maybe even more is recognized by man as the Father of mercy. That look for God's mercy, such an approach and presentation in the encyclical *Dives in misericordia*, it seems to bring justifiable reasons for mercy to be considered God's highest attribute.

Keywords: *God's mercy, mercy, the highest attribute of God, God's mercy in the encyclical Dives in misericordia, John Paul II on God's mercy.*

Bibliografia

Granat W, Dogmatyka katolicka. Synteza, Lublin 1964.

Granat W, Miłosierdzie jako przymiot Boga, w: Ewangelia miłosierdzia, red. W. Granat, Poznań 1970, przedruk w: W. Granat, Bóg bogaty w miłosierdzie, Sandomierz 2011, s. 15-75.

Jan Paweł II, Encyklika *Dives in misericordia* (1980).